Anna Szafrańska
Gražina Čiuladienė

Edukacja Międzykulturowa
2025, nr 1 (28) ISSN 2299-4106
DOI: 10.15804/em.2025.01.04

Szkoły polskie w Litwie z perspektywy uczniów przygotowujących się do matury[1]

Streszczenie: Szkoła daje możliwość przekazywania określonych wartości, tradycji i podtrzymywania tożsamości. Jest więc jednym z głównych narzędzi mniejszości umożliwiających jej przetrwanie. Szkolnictwo funkcjonujące w środowisku zróżnicowanym kulturowo jest poddawane wzmożonym oddziaływaniom. Pierwsze z nich związane są z uwarunkowania społecznymi, drugie z politycznymi – przy czym należy podkreślić, że również wpływy społeczne nie są pozbawione nasycenia oddziaływaniami politycznymi. W sytuacji szkolnictwa realizowanego dla mniejszości narodowej nie bez znaczenia jest również to, jaka grupa mniejszościowa jest brana pod uwagę i jakie są uwarunkowania sytuacji mniejszości w danym kraju (w tym mające swoje źródło w historii, zaszłościach trudnych do wyjaśnienia, a jednak rzutujących na jakość relacji między grupą większościową a mniejszością). Trudno zatem rozpatrywać kwestie dotyczące oświaty poza granicami kraju w oderwaniu od konkretnych przykładów. Przygotowany artykuł dotyczy sytuacji szkół polskich w Litwie. W artykule prezentujemy wyniki badań przeprowadzonych w roku szkolnym 2024/2025 wśród tegorocznych maturzystów. Wyniki badań to jednocześnie kontekst do szerszego opisu sytuacji szkolnictwa polskiego w Litwie.

Słowa kluczowe: polityka oświatowa, Litwa, matura, ocena jakość szkół, szkolnictwo dla mniejszości polskiej

[1] Działania badawcze finansowane ze środków przyznanych w ramach Europejskiego Miasta Nauki Katowice 2024. Research activity financed from funds allocated to the European City of Science Katowice 2024.

Wprowadzenie

Szkolnictwo funkcjonujące w środowisku zróżnicowanym kulturowo jest poddawane wzmożonym oddziaływaniom. Analizując sytuację szkół polskich poza granicami kraju i pracujących tam nauczycieli, warto zwrócić uwagę na dwie grupy oddziaływań. Pierwsze z nich związane są z uwarunkowaniami społecznymi, drugie politycznymi – przy czym również wpływy społeczne nie są pozbawione nasycenia oddziaływaniami politycznymi (Grabowska, 2016; Lewowicki, 2005; Moroz-Łapin, Szejbak, 2014; Szafrańska, 2011; Szafrańska, Seberová i in., 2017). W sytuacji szkolnictwa realizowanego dla mniejszości, narodowej nie bez znaczenia jest również to, jaka grupa mniejszościowa jest brana pod uwagę. Najczęściej wskazywane są trzy źródła powstania i rozwoju mniejszości narodowych: migracje, aneksja obcych terenów oraz zmiana granic państwowych (Kwaśniewski, 1992, ss. 9–16; 2007, ss. 3–14; Grzybowski, 2008, ss. 68–81). Każde państwo, na terenie którego jest obecna mniejszość, formułuje określoną politykę – nie zawsze jawną. Jej charakter zależy od dwóch nadrzędnych kwestii – czy obecność mniejszości w danym społeczeństwie jest akceptowana i czy przeznacza się dla tych grup sprawiedliwą część zasobów danego społeczeństwa (Budyta-Budzyńska, 2003; Rabczuk, 2006). Rozwiązania prawne w każdym państwie mogą różnicować stosunek do poszczególnych mniejszości. Te, które są uznawane za zagrażające, mogą być wykluczane i traktowane w zupełnie inny sposób niż pozostałe. W każdym z tych przypadków mamy do czynienia ze specyficznymi relacjami i postawami mniejszości względem większości oraz większości względem mniejszości, które ukształtowały się na drodze złożonych procesów społecznych. Mogą im towarzyszyć uwarunkowania mające swoje źródło w kontekstach historycznych, zaszłościach trudnych do wyjaśnienia, a jednak rzutujących na jakość relacji. Mogą mieć również podłoże ekonomiczne czy demograficzne. Zatem sytuacja szkolnictwa mniejszościowego zawsze jest specyficzna i powinna być analizowana ze wskazaniem jej uwarunkowań.

Działania państwa znajdują odzwierciedlenie w uchwalanym prawie oświatowym, które jest częścią systemu prawa administracyjnego, obejmującego przepisy prawne regulujące działalność państwa w dziedzinie oświaty, kształcenia i wychowania oraz stosunki prawne, które w tym zakresie powstają. Prawo oświatowe ustala zadania państwa w zakresie oświaty i wychowania, a celem oświaty jest ich realizacja (Dziewulak, 2020). Edukacja była wykorzystywana (i jest nadal) jako czynnik indoktrynacji społeczno-po-

litycznej, asymilacji, podporządkowania, marginalizacji i stygmatyzacji (Nikitorowicz, 2020). Jednocześnie każda grupa etniczna, religijna czy narodowa dąży do zachowania własnej tożsamości – poprzez kultywowanie określonych tradycji, pielęgnowanie wartości, norm czy postaw. To właśnie szkoła i możliwość przekazywania określonych wartości, tradycji i podtrzymywania tożsamości jest jednym z głównych narzędzi mniejszości umożliwiających jej przetrwanie.

W przygotowanym artykule prezentujemy wyniki badań przeprowadzonych na początku roku szkolnego 2024/2025 w Litwie i w odniesieniu do nich opisujemy sytuację polskiego szkolnictwa mniejszościowego w tym kraju. W badaniach wzięli udział tegoroczni maturzyści. Tekst rozpoczynamy od wprowadzenia dotyczącego specyfiki szkolnictwa na obczyźnie, a następnie przedstawiamy uwarunkowania szkolnictwa mniejszościowego, z akcentem na polskie, w Litwie.

Szkolnictwo na obczyźnie – uwikłania społeczne i polityczne

W kontekście przedstawionych wcześniej opisów, przy analizie sytuacji szkolnictwa mniejszościowego, ważna jest świadomość miejsca, w którym jest ono prowadzone. Istotne są konteksty powstania, możliwości rozwoju, a także problemy dnia codziennego, z którymi zarówno władze oświatowe, jak i nauczyciele czy rodzice uczniów muszą się zmagać. Modele edukacji mniejszościowej są różne, podobnie jak modele edukacji polonijnej. Szkoła dla mniejszości podlega dwóm grupom oddziaływań, które mają swoje źródło w ich bezpośrednim i pośrednim otoczeniu. Otoczenie bezpośrednie to środowisko większościowe, w którym szkoła jest osadzona. Siła oddziaływania jest uzależniona od wymienionych wcześniej czynników – takich jak typ sprawowanej w państwie władzy czy sytuacji danej mniejszości w kraju, na którą składają się między innymi konteksty historyczne, sytuacja ekonomiczna czy sytuacja demograficzna. Polityka państwa ulokowania szkoły dla mniejszości jest formułowana pod wpływem nacisków ze strony społeczeństwa większościowego, w niewielkim stopniu podlega kontroli organizacji i stowarzyszeń, które wspierają mniejszości, ale może być również efektem współpracy zagranicznej z państwem pochodzenia mniejszości. Przy czym również ten element może być w różny sposób realizowany w zależności od statusu mniejszości z punktu widzenia państwa pochodzenia. W sytuacji, gdy mniejszość stanowią uchodźcy z danego państwa, osoby prześladowane za swoje poglądy polityczne czy religijne, mamy do czynienia z polityką, która

może mieć charakter sprzecznych interesów. Z jednej strony są dążenia do ochrony mniejszości przed represjami, a z drugiej chęć ściągnięcia uciekinierów i ich rodzin, i osądzenia ich. W takiej sytuacji państwo pochodzenia mniejszości nie jest zainteresowane udzielaniem wsparcia szkolnictwu, które mogłoby stać się narzędziem do walki z totalitarną władzą. Jednocześnie poglądy społeczeństwa większościowego – zwłaszcza w dobie medializacji – mogą być warunkowane poprzez programy będące elementem oficjalnej polityki państwa – zarówno w zakresie stanowionych praw, jak i postaw, które z większym lub mniejszym powodzeniem mogą być kreowane w rządowych działaniach (pomijamy w tym miejscu kwestie polityki poszczególnych partii, których postawy wobec mniejszości mogą nawet w państwach demokratycznych przybierać charakter rozpięty na osi od tolerancji i wsparcia do postaw zmierzających do wyniszczenia i usunięcia mniejszości).

Społeczeństwo większościowe warunkuje również sposób funkcjonowania samej mniejszości, co ma swoje odzwierciedlenie w codziennej rzeczywistości związanej z postawami wobec niej, dostępem do dóbr zarówno ekonomicznych (jak praca, finanse), jak i kulturalnych. Najczęściej to w tych obszarach realizowany jest mniej lub bardziej ukryty program państwa związany np. z chęcią wynarodowienia mniejszości i pośredniego zlikwidowania szkolnictwa tego typu, jak np. ma to miejsce w Białorusi od marca 2021 roku (*Oświadczenie MSZ...*, 2022; Widera, 2024). Mniej bezpośrednie i radykalne działania to z kolei (zgłaszane przez mniejszości) trudności dla absolwentów szkolnictwa mniejszościowego z awansem społecznym czy wyższym statusem materialnym, co staje się przyczyną stopniowej rezygnacji z posyłania dzieci do placówek mniejszości. Efektem jest podobny proces – czyli stopniowe wygaszanie i zamykanie placówek. Jest to o tyle trudniejsza sytuacja, że nie jest to działanie bezpośrednio realizowane, lecz jest to zamierzony proces zmian długofalowych, na które trudniej reagować. Obserwować to możemy w ostatnich dwudziestu latach na Łotwie i właśnie w Litwie (Kabzińska, 2009; Szafrańska i Čiuladienė, 2023; Żołędowski, 2003, 2013). Równie istotne są uwarunkowania związane z aktywnością, spójnością i zaangażowaniem danej mniejszości, siły jej oddziaływań i mobilizacji w stanowieniu o swojej odrębności i poczucia autonomii[2].

[2] Ze względu na ograniczone ramy tekstu tego wątku nie poddajemy szerszej analizie.

Uwarunkowania szkolnictwa mniejszościowego – regulacje w Litwie

Ze względu na specyfikę sytuacji oświaty dla mniejszości za istotne przyjęłyśmy wskazanie kontekstu prawnego i nakreślenie ogólnej sytuacji mniejszości polskiej w Litwie. Według danych Departamentu Statystyki w 2024 roku w Litwie mieszkało 2 885 891 osób, z czego Litwini stanowili 82,6%, inne narodowości 16,8%. Polacy są najliczniejszą grupą mniejszości narodowej (6,3%) (drugą pod względem liczebności są Rosjanie – 5%) (*Oficialiosios statistikos portalas*).

Sytuacja mniejszości jest uregulowana w *Konstytucji Republiki Litewskiej (Lietuvos Respublikos Konstitucija*, 1992*)*. Podkreślono w niej, że wszyscy ludzie są równi, a prawa człowieka nie mogą być ograniczane, a przywileje przyznawane ze względu na płeć, rasę, narodowość, język, pochodzenie, status społeczny, wiarę, przekonania lub poglądy (art. 29). Dodatkowo podkreślono, że obywatele należący do wspólnot narodowych mają prawo pielęgnować swój język, kulturę i zwyczaje (art. 37), narodowe wspólnoty obywateli samodzielnie zarządzają swoimi narodowymi sprawami kulturalnymi, oświatą, działalnością charytatywną i wzajemną pomocą, a państwo wspiera wspólnoty narodowe (art. 45).

Kształcenie dla mniejszości narodowych opiera się z jednej strony na międzynarodowych dokumentach, np. *Konwencji o Ochronie Mniejszości Narodowych* przyjętej przez Radę Europy (1995), ratyfikowanej przez Litwę w 2000 roku (*Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija*) oraz zaleceniach prawnych, dotyczących edukacyjnych mniejszości narodowych (*Teisės aktų rinktinė..*, 2020). Prawa osób należących do grup mniejszości narodowych regulują również państwowe dokumenty prawne (*Dėl Tautinių mažumų...*, 2002). Edukacja polskiej mniejszości narodowej rozwija się także poprzez dwustronne umowy między Litwą a Polską (*Porozumienie między Rządem RL a Rządem RP...,* 2000) oraz *Deklaracja o wychowaniu polskiej mniejszości...* (*Deklaracija dėl lenkų...*, 2019), podpisana przez ministra edukacji, nauki i sportu RL oraz ministra edukacji narodowej RP. W celu realizacji podpisanej deklaracji jest przygotowany plan ochrony i rozwoju polskiej mniejszości narodowej w Litwie i litewskiej mniejszości narodowej w Polsce (*Lenkų kalbos...*, 2020). Kształcenie dzieci i młodzieży z grup mniejszości narodowych reguluje również Prawo Oświaty Republiki Litewskiej (*Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*, 2011). Zgodnie z ustawą w roku szkolnym

2023/2024 w językach mniejszości narodowych uczyło się 38 256 uczniów: wśród nich około 15 tysięcy (15 238) uczy się w szkołach kilkujęzycznych, ok. 14 tysięcy (13 646) z czego około 10 tysięcy (9369) – w szkołach, w których program realizowany jest po polsku (ŠVIS, 01102025).

Szkoły polskie są w czterech spośród 60 regionów państwa. Najwięcej w rejonie wileńskim (17 szkół), Wilnie (9 szkół), rejonie solecznickim (10 szkół) i najmniej – w rejonie trockim (4 szkoły). Liczba dzieci w polskich szkołach w ciągu ostatnich 6 lat jest stabilna (2018/2019 rok – 9204; 2023/2024 rok – 9369). Zmniejsza się jednak liczba szkół: w roku szkolnym 2018/2019 były 49 szkoły, w 2019/2020 roku – 47, w 2020/2021 roku – 46, a w roku szkolnym 2021/2022 – 44, w 2022/2023 roku – 39 i w roku 2023/2024 – 40 szkół (ŠVIS, 01102025). Jest to związane z reformą, która w oficjalnych zapisach ma na celu poprawienie jakości kształcenia (ŠVIS, 01102025).

Założenia metodologiczne

Obserwowane zmiany sytuacji polskich szkół w Litwie stały się inspiracją do przeprowadzenia badań, których celem jest diagnoza sytuacji szkół polskich, pracujących tam dyrektorów, nauczycieli i uczniów[3]. Zgodnie z przyjętym stanowiskiem metodologicznym, w prowadzonych poczynaniach badawczych zastosowano podejście ilościowo-jakościowe. Przyjęłyśmy rozumienie uzyskanych danych jako wzajemnie się uzupełniających oraz użycie danych wyników do projektowania dalszych etapów badań (Flick, 2011, ss. 20–21).

Na potrzeby artykułu przygotowałyśmy wycinek z badań ilościowych realizowanych wśród tegorocznych maturzystów w roku szkolnym 2024/2025[4]. Badania zostały poprzedzone informacją skierowaną do dyrektorów wszystkich szkół polskich na Litwie, w których prowadzone są matury. Wraz z prośbą o możliwość przeprowadzenia badań wysyłałyśmy przygotowany kwestionariusz ankiety, tak by dyrektorzy wiedzieli dokładnie, czego badania dotyczą. Dodatkowo prosiłyśmy o udział w badaniach – wywiadach częścio-

[3] Badania zostały rozpoczęte w roku szkolnym 2020/2021 i są kontynuowane. Założyłyśmy przeprowadzenie badań w trzech etapach. Prezentowane w tekście dane to II etap badań.

[4] Na tym etapie badawczym założyłyśmy przeprowadzenie badań ilościowych z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety wśród tegorocznych maturzystów oraz jakościowych – wywiadów z dyrektorami szkół.

wo skategoryzowanych – dyrektorów placówek. Uzyskałyśmy odpowiedź od ponad połowy jednostek oświatowych – przy czym nie we wszystkich były klasy maturalne.

Problemy badawcze, których dotyczą opisy w tekście, zostały zawarte w pytaniach:

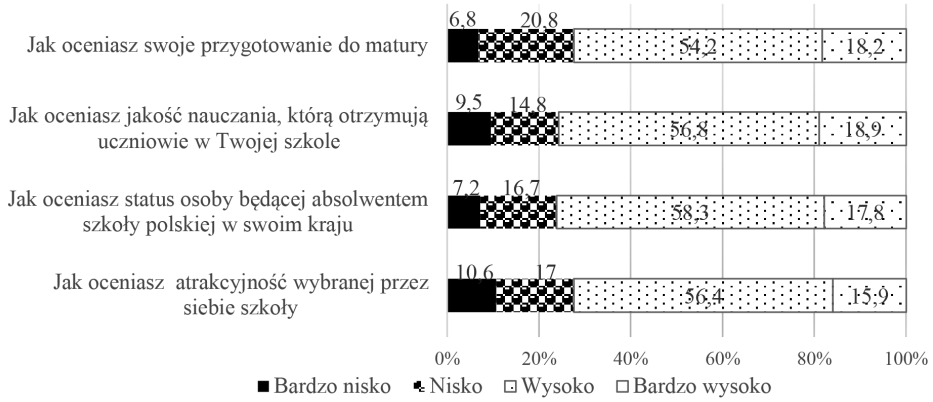
– Jak badani, przygotowujący się do matury, oceniają jakość edukacji w polskich szkołach w Litwie?
– Jak badani oceniają swoje przygotowanie do matury i perspektywy dalszej edukacji?

Zebrano 264 odpowiedzi, co stanowi grupę reprezentatywną dla młodzieży przygotowującej się w szkołach polskich w Litwie do matury. Dla wielkości populacji założono wielkość frakcji 0.5, poziom ufności 85% przy błędzie maksymalnym 0.5 (przy czym w naukach społecznych może być uwzględnione wnioskowanie z błędem 9% – wyniki estymacji są dopuszczalne), dopiero wnioskowanie o błędzie 15% jest nie do przyjęcia (Węziak-Białowolska, 2013). Dane poddano obróbce statystycznej. Dodatkowo, przy krzyżowanych zmiennych zastosowano test zgodności chi^2. Założono typowy dla badań społecznych poziom ufności (p) wynoszący 95%. Przy czym w przypadku prezentowanych danych nie stwierdzono istotnych statystycznie. Warto jednak zaznaczyć, że o wartości naukowej nie świadczy istotność statystyczna i silna korelacja między zmiennymi. Dane (tu prezentowane w formie wykresów) są źródłem ciekawych analiz i dostarczają ważnych informacji, niezależnie od tego, czy krzyżowane dane są statystycznie istotne. Zamieszczone w artykule wykresy obrazują, jak młodzież odpowiada na zadane pytania dotyczące kształcenia w Litwie oraz jak ocenia perspektywy edukacyjne po ich ukończeniu. Uzyskane wyniki są podstawą do opisu specyficznej sytuacji uczniów w polskich szkołach w tym kraju.

Prezentacja i interpretacja zebranego materiału w kontekście sytuacji szkolnictwa polskiego w Litwie

Jednym z założeń realizowanych przez nas badań było zweryfikowanie sytuacji tegorocznych maturzystów i sprawdzenie, jaka jest ich opinia na temat matury. Poprosiłyśmy o ocenę przez maturzystów swojego przygotowania do egzaminu dojrzałości. Większość oceniła je wysoko (54,2%), rzadziej były przyznawane pozostałe oceny – niemal przez co piątego badanego: słabo (20,8%) i skrajnie – bardzo wysoko (18,2%), a najrzadziej – bardzo słabo (6,8%) (wykres 1).

Wykres 1. Ocena przez maturzystów wybranych aspektów związanych ze szkołami polskimi w Litwie

Źródło: badania własne. N=264.

Maturzyści mogą zdawać maksymalnie siedem egzaminów, aby otrzymać świadectwo dojrzałości, wystarczy zdać dwa: obowiązkowy z języka litewskiego i jeszcze jeden egzamin do wyboru lub napisać pracę maturalną. Słaba i bardzo słaba ocena przygotowania do matury (27,6%) może być spowodowana dużym wyzwaniem, jakie ma uczeń szkoły polskiej na egzaminie z języka litewskiego i literatury. W roku 2011 ujednolicono wymagania państwowego egzaminu końcowego z języka litewskiego i literatury litewskiej we wszystkich szkołach – poziom znajomości języka litewskiego dla uczniów, którzy nie ukończyli szkół z litewskim językiem nauczania, ma być taki sam, jak i uczniów, którzy skończyli litewskie szkoły (*Ustawa o edukacji*, 2011). Zatem mamy jednolity egzamin i wymagania maturalne dla uczniów objętych różnymi programami. Po raz pierwszy uczniowie szkół mniejszości narodowych przystąpili do ujednoliconego egzaminu w 2013 roku**,** przy czym do 2020, w okresie przejściowym, mieli nieco inne kryteria przy ocenianiu zadań tego egzaminu (L24.lt). Wyniki egzaminu z języka i literatury litewskiej w szkołach mniejszości narodowych są niepokojące: około 8% maturzystów go nie zdaje, a odsetek jest ponad dwa razy większy w szkołach mniejszości narodowych. W 2019 roku egzaminu nie zdało 23% maturzystów, w 2020 – 19%, a w 2024 – 20,4% (Tv3.lt; smsm.lrv.lt).

Maturzyści szkół polskich też mają możliwość składać państwowy egzamin z języka ojczystego. W roku 1998 język polski został skreślony jako obowiązkowy egzamin na maturze w szkołach polskich; jednak w 2024 roku

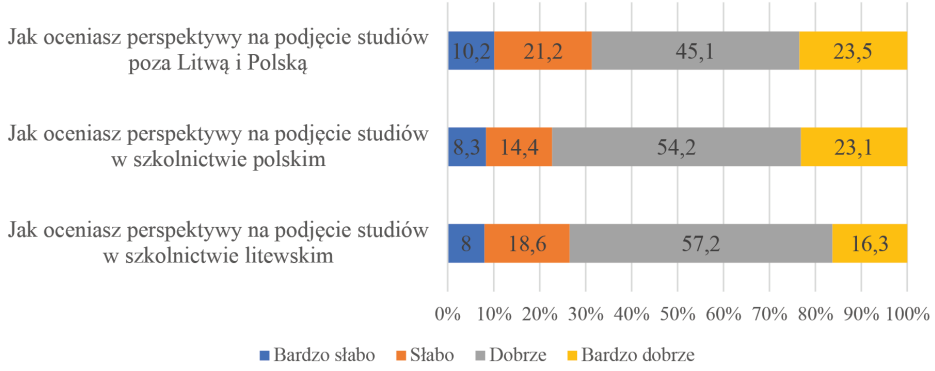
na maturę wrócił państwowy egzamin maturalny z języka ojczystego dla uczniów z polskich szkół w Litwie, który do tej pory był zdawany tylko na poziomie szkolnym (macierzszkolna.lt, 2025-01-14).

Maturzyści podczas naszego badania ocenili jakość nauczania i atrakcyjność swej szkoły (wykres 1). Większość oceniła oba aspekty wysoko (co drugi respondent – wysoko, a co piąty – bardzo wysoko). Jednak prawie co czwarty respondent ocenia jako słabą jakość nauczania i atrakcyjność swej szkoły (a co dziesiąty – nawet bardzo słabą). Na negatywną ocenę mogą wpływać takie czynniki jak: przedstawiany negatywny obraz szkolnictwa mniejszościowego w mediach, porównanie wyników z osiąganymi w szkołach litewskich. Na przykład dane statystyczne wyników z matury 2024 roku wskazują, że 15,3% maturzystów szkół mniejszości narodowych nie zdało matury z informatyki, 12,8% – z matematyki, 9,5% – z biologii (przy znacznie niższym odsetku niezdawalności wśród absolwent szkół litewskich smsm.lrt.lt, 2025). Wyniki rezultatów badań międzynarodowych – PISA/ IMSS – też wykazują podobną tendencję – osiągnięcia uczniów szkół litewskich są lepsze niż uczniów szkół mniejszości narodowych (Jevsejeviene i in., 2022; Bakonis i in., 2018).

Ciekawe jednak jest to, że pomimo krytycznej oceny niektórych respondentów w stosunku do własnej szkoły 76% maturzystów wysoko ocenia status absolwenta polskiej szkoły w Litwie (wykres 1). W porównaniu z rówieśnikami ze szkół litewskich znają więcej języków, co otwiera szersze możliwości w kontekście studiów i pracy. Co prawda, istnieje też odwrotna intetpretacja – absolwent szkoły mniejszości narodowej ma ograniczone możliwości dalszych studiów na uniwersytetach Litwy przede wszystkim z powodu słabiej opanowanego języka litewskiego, gorszej oceny z egzaminu maturalnego (Šliavaitė, 2019, s. 40). Wynik z tego przedmiotu na maturze jest decydujący podczas rekrutacji na litewskie uczelnie.

Interesowało nas, jak badani maturzyści oceniają perspektywy na podejmowanie studiów. Wśród badanych uczniów dominuje pozytywne nastawienie do perspektyw studiowania – 57,2% tegorocznych maturzystów ocenia własne perspektywy w szkolnictwie litewskim jako dobre, a 16,3% bardzo dobre. Podobne wskazania – przy nieco wyższej liczbie ocen bardzo dobrych dotyczy szkolnictwa polskiego – 54,2% dobre, a 23,1% bardzo dobre. Nieco mniej osób tak korzystnie zapatruje się na kształcenie poza Litwą i Polską, tu swoje perspektywy dobrze ocenia 45,1%, a bardzo dobrze 23,5% badanych uczniów. To jednocześnie obszar sceptycznie rozpatrywany przez ponad 30% badanych oceniających swoje perspektywy słabo (21,2%) albo bardzo słabo (10,2%) (wykres 2).

Wykres 2. Ocena przez maturzystów możliwości podjęcia studiów

Źródło: badania własne. N=264

Według danych statystycznych z 2022 roku 74,5% maturzystów kontynuuje naukę w Litwie (*Oficialiosios statistikos portalas*). Jednak odsetek maturzystów szkół litewskich jest w tym zakresie wyższy niż odsetek absolwentów szkół mniejszości narodowych – odpowiednio 60% do 50% (Jevsejeviene i in., 2022). Absolwenci polskich szkół na Litwie mają też możliwość podjęcia studiów w wybranej uczelni w Polsce, jak też ubiegania się o stypendium, co jest wsparciem dla uczniów zdolnych i o niższym statusie ekonomicznym (Šliavaitė, 2019, s. 47).

Polityka edukacyjna wobec mniejszości narodowych w Litwie jest uważana za jedną z najbardziej liberalnych w Europie (Bakonis i in., 2018). System edukacji w językach mniejszości narodowych stał się integralną częścią ogólnego systemu edukacji w Litwie – uczniowie mają możliwość nauki w swoich językach ojczystych od przedszkola do studiów uniwersyteckich. Z drugiej strony obserwowane przez nas zmiany wskazują, że dochodzi do powolnego eliminowania szkolnictwa mniejszościowego. Przeprowadzone w szkołach wywiady z dyrektorami pozwoliły na dostrzeżenie trudności związanych z jednej strony niskimi wynikami (przede wszystkim w zakresie matury z języka litewskiego) ograniczającymi maturzystom z polskich szkół możliwość podejmowania studiów w Litwie, a z drugiej – otrzymywaniem wyników z matury już po zakończeniu rekrutacji na studia w polskim systemie – co dotąd wielu z absolwentów uniemożliwiło aplikowanie na wybrane (atrakcyjne) kierunki studiów w Polsce.

Konkluzje

Przeprowadzone we wrześniu 2024 roku badania wśród maturzystów w polskich szkołach w Litwie pozwalają na stwierdzenie, że większość uczniów ocenia wysoko jakość edukacji, która jest realizowana w ich placówkach edukacyjnych. Zatem prowadzona kampania medialna, w której wskazywana jest słabość szkolnictwa mniejszościowego w Litwie, nie jest czynnikiem, który warunkuje ich sposób spostrzegania. W sposób pozytywny oceniają też w większości swoje możliwości studiowania. Na ile ten obraz jest optymistyczny, a na ile okaże się realny, zweryfikujemy w III etapie zaplanowanych badań.

Funkcjonowanie mniejszości narodowych jest chronione przez prawo międzynarodowe, jest to również zagadnienie należące do obszaru praw człowieka oraz bezpośrednio powiązane z demokracją. Jak podkreśla Marek Safjan, „problem stosunku do mniejszości stał się współcześnie swoistym miernikiem demokratyzacji społeczeństw (...) a demokrację postrzega się (...) coraz częściej właśnie przez pryzmat zdolności społeczeństwa do zapewnienia funkcjonującym w jego ramach mniejszościom możliwości realizacji należnych im uprawnień i swobód, manifestacji swojej odrębności i wyboru metod potwierdzenia własnej tożsamości" (1998, s. 1). Pytania o miejsce i rolę szkolnictwa dla mniejszości są współcześnie szczególnie istotne, zwłaszcza gdy szkoła balansuje pomiędzy różnymi grupami nacisków, a od jej charakteru zależy tożsamość kolejnych pokoleń młodych ludzi, którzy mogą – lub nie – identyfikować się z krajem swoich przodków. To, co istotne w szkolnictwie polskim w Litwie, to sukcesywne likwidowanie szkół, co utrudnia uczniom z polskich rodzin podejmowanie edukacji w języku przodków. Stąd zagadnienie to uznajemy za ważne do dalszej eksploracji.

Bibliografia

Bakonis, E., Balevičienė, S., Gražytė-Skominienė, A., Jevsejevienė, J., Kalvaitis, A., Mikėnė S., Paurienė, L. ir Zablackė, R. 2018. *Lietuvos tautinių mažumų švietimo būklės analizė* [Analiza stanu edukacji mniejszości narodowych na Litwie 2018]. Vilnius: NŠVA.

Budyta-Budzyńska, M. 2003. *Mniejszości narodowe – bogactwo czy problem? Instytucjonalizacja mniejszości narodowych w Polsce 1989-2002.* Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.

Deklaracija dėl lenkų tautinės mažumos Lietuvos Respublikoje ir lietuvių tautinės mažumos Lenkijos Respublikoje švietimo. 2019. Źródło: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/ files/Papildomas%20meniu2/Tarptautiniai_susitarimai/Lenkijos%20ir%20Lietuvos%20deklaracija%20pdf.pdf.

Dėl Tautinių mažumų švietimo nuostatų. 2002. [Przepisy dotyczące edukacji mniejszości narodowych] Źródło: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt (9.01.2025).

Dziewulak, D. 2020. *Polityka oświatowa.* Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.

Flick, U. 2011. Zum Stand der Diskussion – Aktualität, Ansätze und Umsetzung der Trian- gelation. In: Ecarius, J. und Miethe, I. red. *Methodentriangulation in der qualitativen Bildungsforschun.* Berlin: Farmington Hills, MI, Verlag Barbara Budrich, ss. 19–39.

Gajdzica, A. (Szafrańska) (2011). Polityka oświatowa i społeczna w środowisku wielokulturowym – tendencje, dylematy, rozwiązania. W: Lewowicki, T., Ogrodzka-Mazur, E. i Szczurek-Boruta, A. (red.): *Edukacja międzykulturowa – dokonania, problemy, perspektywy.* Cieszyn – Warszawa – Toruń: Wydawnictwo Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ, WSP ZNP w Warszawie, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, ss. 112–152.

Górecki, D. 2013. Realizacja praw mniejszości polskiej na Litwie i mniejszości litewskiej w Polsce. W: Górecki, D. red. *Dziedzictwo pogranicza. Realizacja praw mniejszości polskiej na Litwie, Białorusi, Ukrainie i w Czechach oraz mniejszości białoruskiej, litewskiej, ukraińskiej i czeskiej w Polsce*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, ss. 69–112.

Grabowska, B. 2016. Na drodze ku zbliżeniu większości i mniejszości – szkoły z polskim językiem nauczania na Białorusi, Ukrainie i w Republice Czeskiej. *Studia Pedagogiczne*. **2**, ss. 47–59.

Grzybowski, P.P. 2008. Tożsamość tułacza – dylematy identyfikacyjne współczesnych emigrantów. W: Lewowicki, T., Grabowska, B. i Różańska, A. red. *Socjalizacja i kształtowanie się tożsamości – problemy i sugestie rozwiązań.* Cieszyn – Warszawa – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ, WSP ZNP w Warszawie, Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 68––84.

Jevsejevienė, J., Survutaitė, D., Šetkus, B. ir Zablackė R. 2022. *Lietuvos tautinių mažumų švietimo būklės analizė 2021* [Analiza stanu edukacji mniejszości narodowych w Litwie 2021]. Vilnius: NŠA.

Język polski znów na maturze – Macierz Szkolna Wilno. https://macierzszkolna.lt/ogloszenie/jezyk-polski-znow-na-maturze/ (9.01.2025).

Kabzińska, I. 2009. *Między pragnieniem ideału a rzeczywistością. Polacy na Litwie, Białorusi i Ukrainie w okresie transformacji systemowej przełomu XX i XXI wieku*. Warszawa: Zakład Wydawniczy Letter Quality.

Kwaśniewski, K. 1992. Socjologia mniejszości a definicja mniejszości narodowej. *Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa.* **I**, ss. 9–61.

Kwaśniewski, K. 2007. O logice badań problemów narodowościowych. *Przegląd Zachodni*. **3**, ss. 3–14.

Lenkų kalbos ir lenkų bendruomenės Lietuvoje išsaugojimo ir vystymo strategija „Vilniaus kraštas 2040" (2020). Źródło: https://tmde.lrv.lt/uploads/tmde/documents/files/Wile%C5%84szczyzna%202040%20(LT).pdf.

Lewowicki, T. 2005. Polityka – Społeczeństwo – Edukacja. O skomplikowanych uwarunkowaniach edukacji międzykulturowej. W: Lewowicki, T. i Ogrodzka-Mazur, E. red. *Polityka społeczna i oświatowa a edukacja międzykulturowa.* Cieszyn – Warszawa: Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, WSP ZNP w Warszawie, ss. 15–23.

Lietuvių kalbos egzaminas vėl kai kuriems pakišo koją: štai kokie įvertinimai šiemet | tv3.lt (9.01.2025).

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). Źródło: e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890/asr (9.01.2025).

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. Galiojanti suvestinė redakcija. Źródło: https://e-seimas.lrs.lt/ portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr.

Moroz-Łapin, K. i Szejbak, M. 2014. Meandry litewskiej polityki oświatowej w szkolnictwie mniejszości narodowych. *Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy*. **13/14**, ss. 90–105.

Nikitorowicz, J. 2020. *Edukacja międzykulturowa w perspektywie paradygmatu współistnienia kultur*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.

Oficialiosios statistikos portalas. https://osp.stat.gov.lt/ (9.01.2025).

Oświadczenie MSZ ws. zmiany charakteru szkół z polskim językiem nauczania na Białorusi z dnia 08.04.2022 Źródło: https://www.gov.pl/web/dyplomacja/oswiadczenie-ws-zmiany-charakteru-szkol-z-polskim-jezykiem-nauczania-na-bialorusi (8.01.2025).

Po diskusijų parengtas Švietimo įstatymo pakeitimo projektas: tautinių mažumų mokyklose daugėtų ugdymo lietuvių kalba – Švietimo, mokslo ir sporto ministerija smsm.lrt.lt] https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=36002&p_k=1&p_t=277167 (9.01.2025).

Rabczuk, W. 2006. Ewaluacja programów szkolnych edukacji międzykulturowej w ujęciu Erika de Vreede. W: Lewowicki, T., Szczurek-Boruta, A.

i Ogrodzka-Mazur, E. red. *Teorie i modele badań międzykulturowych.* Cieszyn – Warszawa: UŚ, WSP ZNP w Warszawie, ss. 143–148.

Safjan, M. *Pozycja mniejszości w Polsce w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*. https://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/wystapienia/1998_2006/20031003.pdf (8.01.2025).

Šliavaitė, K. 2019. Kalba, tautinis tapatumas ir lygios galimybės švietime: mokyklų lietuvių, lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis bendruomenių požiūriai [Język, tożsamość narodowa i równość szans w edukacji: opinia reprezentantów ze szkół litewskich, polskich i rosyjskich]. *Kultūra ir visuomenė.* **10** (2), ss. 31–58.

ŠVIS.Pagrindiniai duomenys. https://www.svis.smm.lt/ (8.01.2025).

Szafrańska, A. i Čiuladienė, G. 2023. Szkolnictwo w stanie zagrożenia? Polska i litewska perspektywa zmian a sytuacja w szkole w Litwie. Studium jednego wydarzenia. *Edukacja Międzykulturowa*. **3** (22), ss. 162–175.

Szafrańska, A., Seberová, A., Kasáčová, B. and Babiaková, S. 2017. *Selected problems of teachers' functioning in Central and Eastern Europe. A Polish-Czech-Slovak study.* Ostrava: Faculty of Education, Ostrava University.

Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija (1995). eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890/asr (9.01.2025).

Teisės aktų rinktinė tautinių mažumų tematika [Zbiór przepisów dotyczących mniejszości narodowych]: ESBO rekomendacijos ir gairės. 2020. Vilnius: Tautinių mažumų departamentas prie LR Vyriausybės.

Ustawa o edukacji [Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas], 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281.

Węziak-Białowolska, D. 2013. *Model kapitału intelektualnego regionu. Koncepcja pomiaru i jej zastosowanie*. Warszawa: SGH w Warszawie.

Widera, A. 2024. *Zamknięcie kolejnej szkoły j. polskiego na Białorusi. Czas Wschodni.* https://czaswschodni.pl/art/wiadomosci/zamkniecie-kolejnej-szkoly-j-polskiego-na-bialorusi_f57816c3-6da4-453b-b147-e91f8e2e705b (8.01.2025).

Żołędowski, C. 2003. *Białorusini i Litwini w Polsce, Polacy na Białorusi i Litwie. Uwarunkowania współczesnych stosunków między większością a mniejszościami narodowymi*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Aspra-JR".

Żołędowski, C. 2013. Litwini i Polacy – społeczne postawy wobec mniejszości. W: Nijakowski, L.M. red. *Litwini*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, ss. 131–150.

Polish schools in Lithuania from the perspective of secondary school learners leaving exam

Abstract: School provides an opportunity to pass on particular values, traditions and to maintain identity. Therefore, it is one of the main tools of the minority for enabling its survival. The schooling that functions in a culturally diverse environment is subject to increased influences. The first of these is related to social conditions, the second to political ones – although it should be emphasized that social influences are also permeated with political influences. In the case of education implemented for a national minority, it is also important which minority group is taken into account and what the determinants of the minority situation in a particular country are (including those having their source in history, in the events that are difficult to explain, but nevertheless affect the quality of relations between the majority and the minority group). Thus, it is difficult to consider issues related to education outside the country in isolation from some specific examples. The presented article concerns the situation of Polish schools in Lithuania. In this study, the results are presented of the research conducted in the 2024/2025 school year among this year's school graduates. The research results are also a context for a broader description of the situation of Polish education in Lithuania.

Keywords: educational policy, Lithuania, school leaving (Matura) exam, school quality assessment, education for the Polish minority

Translated by Agata Cienciała